

EFSANEVİ YARATIKLAR

Alberto Manguel 1948'de Buenos Aires'te Arjantinli bir ana babanın çocuğu olarak dünyaya geldi. Çocukluğunu babasının diplomatik görevi nedeniyle İsrail'de geçirdi. Çek bakıcısından İngilizce ve Almanca öğrendi. Anadili İspanyolcayı, 1955'te Arjantin'e döndükten sonra öğrendi. Öğrenciliğinde Jorge Luis Borges'e dört yıl süresince kitap okudu. Yaşamını Fransa, İtalya ve İngiltere gibi değişik ülkelerde sürdüren Manguel, 1988'den beri Kanada vatandaşı.

Yazarlığı yanında çokdilli bir çevirmen, antoloji yazarı ve yayıncı olarak uluslararası ün kazanan Manguel'in başlıca yapıtları arasında *Hayali Yerler Sözlüğü* (çev. Sevin Okyay-Kutlukhan Kutlu, YKY, 2005), 1992'de McKitterick Ödülü'nü kazanan romanı *News from a Foreign Country Came (Yabancı Bir Ülkeden Haber Geldi)*, YKY, 2018) ve Kanada'da Kurmaca-Dışı dalında Genel Vali Edebiyat Ödülü'nü kazanan *Reading Pictures: A History of Love and Hate* (Resimleri Okumak: Aşk ve Nefretin Tarihi) sayılabilir.

Manguel'in Türkçeye çevrilen diğer kitapları şunlardır: *Başka Ateşler: Latin Amerikalı Kadın Hikâyeciler Antolojisi* (çev. Tomris Uyar, 1988); otuzdan fazla dile çevrilip uluslararası bir çoksatar olan, *Times Literary Supplement* tarafından Yılın En İyi Kitapları arasına seçilen ve Fransa'da Médicis Ödülü'nü kazanan *Okumanın Tarihi* (çev. Füsün Elioğlu, YKY, 2001); Borges'e kitap okuduğu günlere ilişkin anılarını anlattığı *Borges'in Evinde* (çev. Cem Akas, YKY, 2002), *Palmiyelerin Altında Stevenson* (çev. Cem Akas, YKY, 2004), *Okuma Günlüğü* (çev. Mehmet H. Doğan, YKY, 2007), *Geceleyin Kütüphanesi* (çev. Dilek Şendil, YKY, 2008), *Kelimeler Şehri* (çev. Esen Ezgi Taşcıoğlu, YKY, 2009), *Bütün İnsanlar Yalancıdır* (çev. Saliha Nilüfer, YKY, 2012), *Okumalar Okuması* (çev. Sevin Okyay, YKY, 2013), *Tanpınar'ın İzinde: Beş Şehir* (çev. Kutlukhan Kutlu-Sevin Okyay, YKY, 2016), *Gezgin, Kule ve Kitapkurdu - Metafor Olarak Okur* (çev. Dilek Şendil, YKY, 2016), *Merak* (çev. Kutlukhan Kutlu, YKY, 2017).

Lâle Akalın 1946 yılında Ankara'da doğdu. 1967 yılında Ankara Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun olduktan sonra Hacettepe Üniversitesi'nden yüksek lisans derecesini aldı. Çeşitli üniversitelerde öğretim görevlisi ve okutman olarak çalıştı, 2003 yılında emekli oldu. Bir süre daha çeviri dersleri verdikten sonra 2014 yılında üniversiteden ayrılarak yalnızca çevirmen olarak çalışmaya devam etti. Evli, iki kızı var, İstanbul'da yaşıyor.

Başlıca çevirileri: Robert Owen, *Yeni Toplum Görüşü ve Lanark Raporu* (Kaynak Yayınları); *Britanya Edebiyatından Öyküler* (Esra Melikoğlu ile birlikte; Notos); *Amerikan Edebiyatı Öykü Antolojisi* (Esra Melikoğlu ile birlikte; Dünya Yayınları); Roald Dahl, *Tek Başına* (Can Yayınları); Ruth Rendell, *Portobello* (Doğan Kitap); Jeanette Winterson, *Günüşiği Kapısı* (Doğan Kitap); Rachel Cusk, *Çerçeve, Geçiş, Övgü* (YKY); Catherine Chanter, *Kuyu* (YKY).

Alberto Manguel'in
YKY'deki kitapları:

- Okumanın Tarihi (2001)
Borges'in Evinde (2002)
Palmiyelerin Altında Stevenson (2004)
Hayali Yerler Sözlüğü (2005)
Okuma Günlüğü (2007)
Geceleyin Kütüphane (2008)
Kelimeler Şehri (2009)
Bütün İnsanlar Yalancıdır (2012)
Okumalar Okuması (2013)
Tanpınar'ın İzinde: Beş Şehir (2016)
Gezgin, Kule ve Kitapkurdu – Metafor Olarak Okur (2017)
Merak (2017)
Yabancı Bir Ülkeden Haber Geldi (2018)
Efsanevi Yaratıklar -
Dracula, Alice, Superman ve Öteki Edebi Dostlarımız (2020)

ALBERTO MANGUEL

Efsanevi Yaratıklar

Dracula, Alice, Superman ve Öteki Edebi Dostlarımız

Yazarın çizimleriyle

Deneme

Çeviren
Lâle Akalın

YAPI KREDİ YAYINLARI

Yapı Kredi Yayınları - 5555
Edebiyat - 1599

Efsanevi Yaratıklar / Alberto Manguel
Özgün adı: **Fabulous Monsters**
Çeviren: **Lâle Akahn**

Editör: **Darmin Hadzibegović**
Düzeltili: **Müge Karahan**

Kapak tasarımı: **Nahide Dikel**
Sayfa tasarımı: **Mehmet Ulusel**
Grafik uygulama: **İlknur Efe**

Baskı: A4 Ofset Matbaacılık San. ve Tic. A.Ş.
Otosanayi Sitesi Yeşilce Mah. Donanma Sok.
No: 16 Seyrantepe - Kağıthane / İstanbul
Telefon: (0 212) 281 64 48
Sertifika No: 44739

Çeviriye temel alınan baskı: Yale University Press, New Haven ve Londra, 2019
1. baskı: İstanbul, Şubat 2020
ISBN 978-975-08-4679-3

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2019
Sertifika No: 44719
Copyright © Alberto Manguel
c/o Schavelzon Graham Agencia Literaria
www.schavelzongraham.com

Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi No: 161 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 Faks: (0 212) 293 07 23
http://www.ykykultur.com.tr
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
facebook.com/YapiKrediKulturSanatYayincilik
twitter.com/YKYHaber
instagram.com/yapikrediyayinlari

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
PEN International Publishers Circle üyesidir.

Prensesleri pek seven Amelia'ya ve
ejderhaları tercih eden Olivia'ya

AMELIA & OLIVIA

İçindekiler

Önsöz • 9

Mösyö Bovary • 21

Kırmızı Başlıklı Kız • 24

Dracula • 28

Alice • 31

Faust • 37

Gertrude • 40

Superman • 44

Don Juan • 49

Lilit • 52

Gezgin Yahudi • 56

Uyuyan Güzel • 59

Phoebe • 63

Hsing-chen • 67

Jim • 71

Kimera • 77

Robinson Crusoe • 81

Queequeg • 86

Despot Banderas • 90

Seyyid Hâmid Badincani • 95

Eyüp • 102

Quasimodo • 106

Casabon • 110

Şeytan • 117

Hippogriffon • 121

Kaptan Nemo • 125

Frankenstein'in Canavarı • 130

Kumlu • 134

Yunus •	138
Dona Emilia •	149
Wendigo •	152
Heidi'nin Dedesi •	155
Akıllı Elsie •	158
Uzun John Silver •	161
Karagöz ile Hacivat •	166
Émile •	169
Sinbad •	174
Wakefield •	177
Kaynakça •	181
Teşekkür •	187
İzinler •	189

Önsöz

“Bir çocuk bu!” diye coşkuyla cevap verdi Mart Tavşanı. Alice’in önüne gelip Anglosaksonların yaptığı gibi iki elini de ona doğru uzattı. “Bugün bulduk onu. Gerçek hayattaki boyutlarında ve gerçek hayattakinden iki misli daha doğal!”

“Ben onları efsanevi yaratıklar sanırdım hep!” dedi Tekboynuz. “Canlı mı?”

“Konuşuyor bile” dedi Mart Tavşanı ciddiyetle.

Tekboynuz dalgın dalgın Alice’e baktı ve “Konuş evladım” dedi.

Alice söze başlarken dudaklarının bir gülümseme biçiminde kıvrılmasına engel olamadı: “Biliyor musunuz, ben de tek boynuzlu atların efsanevi yaratıklar olduğunu düşünürdüm hep. Daha önce hiç canlı bir tek boynuzlu at görmemiştim.”

“Eh, artık birbirimizi gördüğümüze göre,” dedi Tekboynuz, “eğer sen bana inanırsan ben de sana inanırım. Anlaştık mı?”

Lewis Carroll, *Aynanın İçinden*

Turist rehberleri, Odysseus ve Don Quijote’nin çetin yolculuklarının güzergâhları boyunca geziler düzenliyorlar. Yıkık dökük binalar Desdemona’nın yatak odası ve Juliet’in balkonu diye takdim ediliyor. Kolombiya’daki bir köy, Aureliano Buendía’nın Macondo’su olduğuna dair teminat veriyor, Juan Fernandez adası ise yüzyıllar önce şu seçkin emperyalist Robinson Crusoe’yu misafir etmiş olmakla övünüyor. İngiliz Posta Servisi yıllardır 221B Baker Sokağı’nda oturan Mr. Sherlock Holmes’a gönderilmiş mektuplarla uğraşıp duruyor; Charles Dickens ise *Antikacı Dükkânı* adlı romanının kahramanı Küçük Nell’in ölümünden kendisini sorumlu tutan mektup yağmurunun hedefi olmuştu. Biyoloji bize kanlı canlı varlıklardan türemiş olduğumuzu söylüyor ama içten içe biliyoruz ki biz kalem kâğıttan türeme hayaletlerin kızları ve

oğullarıyız. Yüzyıllar önce Luis de Góngora bu hayaletleri şu sözcüklerle anlatmıştı:

Tiyatrosunda, yüce perdeler üstünde kurulu,
Dramatik sahnelerin yazarı uyku
Hayaletleri giydirip kuşatır, yakışıklı.

Kurmaca anlamına gelen *fiction* sözcüğü İngilizceye on beşinci yüzyılın başlarında girdi ve anlamı “yaratılmış veya hayal edilmiş şey”di. Etimoloji sözlüklerinin dediğine göre, İngilizceye Fransızcadan geçmiş, Fransızcada da “kilden yoğurmak ya da biçimlendirmek” anlamına gelen Latince *fingere* fiilinden türetilmiş. Bu durumda *fiction*, yaşamın en başındaki topraktan Yazar’ın suretinde yoğrulup yine Yazar tarafından içine hayat nefesi üflenmiş bir tür sözel Âdem oluyor. Belki de dış görünüşlerinin aksine, kurmaca karakterlerin en iyilerinin kanlı canlı dostlarımızdan daha canlı görünmesi bundandır. Öykülerine sadık kalmak bir yana, öyküyü her okuyuşumuzda bazı sahneleri aydınlatırken diğer bazı sahneleri belirsizleştirerek, gizemli bir şekilde unutmuş olduğumuz bir bölüm ya da daha önce fark edilmeden geçilmiş bir ayrıntı ekleyerek kurguyu değiştirirler. Herakleitos’un zamanla ilgili uyarısı her okur için geçerlidir: Aynı kitabın içine iki kez giremeyiz.

Okurlar için dünyanın aydınlığa kavuşması, okudukları kitapların sayfalarında gerçekleşir. *Aynanın İçinden*’de Alice bir duvarın üstüne tehlikeli bir şekilde tünemiş olan Yumurta Kafa’yla karşılaşınca, ona aşağı inse daha güvende olup olmayacağını sorar. “Tabii olmam!” diye homurdanarak cevap verir Yumurta Kafa. “Diyelim düştüm, ki buna imkân yok, ama hadi düştüm varsayalım...” gayet ciddi bir ifadeyle duraksar, “*Kral bana söz verdi, kendi ağzıyla* – dedi ki...” “Tüm atlarını ve adamlarını yollayacakmış” diye atlar Alice epey düşüncesizce. Yumurta Kafa birden öfkelenir. “Kapıları mı dinliyordun? Yoksa ağaçların ardına veya baca içlerine mi gizlendin? Yoksa dünyada bilemezdin!” diye bağırır. “Yok, yok hiç öyle yapar mıyım!” diye cevap verir Alice kibarca. “Bir kitapta yazıyor.” Gerçek bir okur için Alice’in bu açıklaması şaşırtıcı olmayacaktır.

Dünyanın her yanındaki okurlar Shakespeare ve Cervantes gibi yazarlara saygı gösterirler, ama umutlu ve haşin çehreler biçiminde

ölümsüzleşmiş bu varlıklar yarattıkları ölümsüz karakterler kadar kanlı canlı değillerdir. Kral Lear ve Lady Macbeth, Don Quijote ve Dulcinea, yazarlarının kitaplarını hiç okumamış çoğu kişi için bile gerçek varlıklardır. Kraliçe Dido'nun ve Don Juan'ın karmaşık duygularını Vergilius'un ve Molière'in hayatlarının mahrem köşelerinden daha iyi biliriz, bu yazarların hayatlarına ilişkin olarak Hermann Broch ve Mihail Bulgakov'un romanlarında anlatılanları saymazsak tabii. Okurlar, kurmacayla yaratılan hayallerin bizim gerçek diye adlandırdığımız dünyayı yarattığını her zaman bilirler.

Dante bunun gayet farkındaydı. *Cehennem*'in Dördüncü Kan-tosunda, tüm umutları dışarıda bırakan korkunç kapılardan geçtikten sonra Vergilius, Dante'ye İsa'dan önce doğmuş adil ruhların barındığı Soylu Şato'yu gösterir. Orada gördüğü kederli, acılı, uysal bakışlı kadın ve erkeklerin arasında Dante, Vergilius'un hayal ettiği Aeneas'ı fark eder ve ondan yalnızca iki sözcükle söz eder: "ed Enea"¹. Dante, *İlahi Komedyâ*'daki üç ana karakterden biri olduğu için Vergilius'a sahip olması gereken karmaşık gerçekliği bahsettiği takdirde, hayali karakterin (Aeneas) onu hayalinde yaratmış olan karakter (Vergilius) kadar büyük bir edebi ağırlığa sahip olamayacağını anlamıştır belli ki. Aeneas, *İlahi Komedyâ*'da var olur ama yalnızca gelip geçici bir gölge olarak. Böylelikle Vergilius okurun zihnine yalnızca *Aeneis*'in gerçekten yaşamış yazarı olarak değil, aynı zamanda Dante'nin yolculuğundaki unutulmaz yol arkadaşı olarak da nakşedilecektir.

Ergenlik çağımızda, acayip bir lise öğretmeni sayesinde, Edmund Husserl'in fenomenoloji hakkındaki birkaç yazısını okumuştuk. İdealist zihinlerimizle, okuduklarımızdan büyülenmiştik. Yetişkinler dünyası büyük ölçüde yalnızca elle tutulur şeylerin önemsemeye değer olduğunda ısrar ederken, memnuniyetle görüyorduk ki Husserl, var olmadığı farz edilen şeylerle de bağ kurabileceğimizi, hem de derin bir bağ kurabileceğimizi ifade ediyordu. Bildiğimizi kadarıyla denizkızları ve tek boynuzlu atlar kanıtlanmış, elle tutulur bir varlığa sahip değildir, oysa Ortaçağ'da yazılmış Çin hayvan öykülerinde, tek boynuzlu atlara sık rastlanmamasının sebebi olarak bu yaratıkların son derece utangaç olmaları gösteri-

1 İtalyancada "ve Aeneas". (ç. n.)

lır. Husserl'in iddiasına göre, yine de insan zihni kasıtlı olarak bu hayali varlıklara yönlendirilebilir, Husserl'in pek de şiirsel olmayan bir dille ifade ettiği gibi, bizimle onlar arasında "normal, çift ögeli bir ilişki" kurulabilirdi. Ben böyle yüzlerce varlıkla bu türden pek çok ilişki kurdum.

Ama her edebi karakter her okurun seçilmiş yoldaşı değildir; bizi yıllar boyu yalnızca en çok sevdiğimiz karakterler izler. Kendi hesabıma, ilk İtalyan romanı diye bilinen *Nişanlılar*'da Renzo ve Lucia'nın; *Kırmızı ve Siyah*'ta Mathilde de la Mole ile Julien Sorel'in; *Gurur ve Önyargı*'da toplumsal statü meraklısı Bennett ailesinin yürek burkucu çilelerini kendiminmiş gibi benimsemiş değilim. Monte Cristo Kontu'nun intikam dolu hiddeti, Jane Eyre'in güçlü güven duygusu, Valéry'nin Mösyö Teste'nin ölçülüp biçilmiş melankolisi bana daha yakın geliyor. Daha içli dışlı olduğum yoldaşlarım ise pek çok: Chesterton'ın Bay Perşembe'si sihirli bir şekilde gündelik hayatın saçmalıklarıyla baş etmeme yardımcı oluyor; Priamos genç dostlarımın, Akhilleus ise çok sevdiğim büyüklerimin ardından ağlamayı öğretiyor bana; Kırmızı Başlıklı Kız ve Hacı Dante hayat yolunun karanlık ormanlarından geçerken rehberlik ediyorlar bana; Sancho'nun komşusu sürgün Ricote önyargı denen kötü kavramı anlamama yardımcı oluyor. Üstelik daha o kadar çok kahraman var ki!

Bu efsanevi yaratıkların en belli başlı çekiciliği belki de farklı, değişken kimlikleridir. Kendi hikâyelerine kök salmış kurmaca karakterler, ait oldukları kitapların sayfaları içinde işgal ettikleri yer ne kadar küçük ya da büyük olursa olsun, oraya hapsedilemez. Hamlet Elsinore Şatosu'nun dehlizleri içinde yetişkinliğe ermiş olarak doğar ve genç yaşında, şatonun ziyafet salonlarından birinde bir ceset yığınının içinde ölür. Ancak, kuşaklar boyu okurlar onun Freudyen çocukluğunu ve öldükten sonraki –örneğin Alman tiyatrosunda en çok sahnelenen karakter olduğu Üçüncü Reich dönemindeki– siyasi kariyerini yazıya geçmemiş karanlıklardan kurtarmıştır. Sirk cücesi Parmak Çocuk irileşti; Güzel Helen yaşlı ve bilge bir cadıya döndü; Balzac'ın Rastingac'ı IMF'de çalışıyor; Odysseus'un gemisi Akdeniz'deki Lampedusa adasının sahillerinde kazaya uğradı; Kim, İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nda görevlendirildi; Pinokyo Teksas'ta, çocuklar için kurulmuş bir toplama kampında

acılar içinde yaşıyor; ilk Fransız romanının kahramanı Princesse de Clèves şehrin yoksul mahallelerinde iş arıyor. Yaşlanan ve bir daha gençleşme olanağı olmayan okurlarının aksine kurmaca karakterler aynı anda hem onların öykülerini ilk kez okuduğumuz zamanki hem de daha sonraki okuyuşlarımızda dönüştükleri karakterlerdir. Kurmaca karakterlerin hepsi Poseidon'un, kendini evrendeki şekillerden herhangi birine dönüştürme gücünü armağan ettiği deniz tanrısı Proteus gibidir. Bir komşusunun, Don Quijote'yi çok sevdiği kahramanlık öykülerindeki hayali kişilerden biri olmadığına ikna etmeye çalıştığı ilk maceralarından birinde şövalye, "Ben kim olduğumu biliyorum" der. "Ne olabileceğimi de biliyorum; yalnız söylediklerim değil, Fransa'nın On İki Asilzadesinin hepsi, hatta Meşhur Dokuzların hepsi; her birinin tek tek ve hepsinin birlikte gösterdiği kahramanlıkları geçecek benim kahramanlıklarım."² Don Quijote, kitaplarındaki pek çok kimliği benimsediğini vurguluyor.

Biraz daha kökenbilim. *Sempati* gibi *empati* sözcüğü de Yunancada "katlanmak veya maruz kalmak" anlamına gelen *patos* kökünden türemiştir. Yunanca eserlerde "fazlasıyla bir şeyin etkisi altında kalmış" anlamındaki *empathes* sözcüğüne çok az rastlanır. Örneğin Aristoteles bu terime *Rüyalar Üzerine* adlı incelemesinin altıncı cildinde, korkağın birinin, yaklaşan düşmanlar karşısında hissettiği keskin korkuyu ifade etmek için ancak bir kere yer vermiştir. İngilizcedeki *empathy* oldukça yakın zamanda icat edilmiş bir sözcüktür. Bu terim 1909'da, Cornell Üniversitesi psikiyatrlarından Edward Bradford Titchner tarafından, Almanca *Einfühlung* sözcüğünün çevirisi olarak önerilerek ilk kez kullanılmıştır. Titchner'e göre, duygularıyla bir şeyin ya da birinin "içine nüfuz etmek" için hissedilen duygusal dürtü, kendi zihinsel çelişkilerimize dış dünyadaki örneklerde (Aristoteles'in korkağının rüyalarında olduğu gibi) çözüm bulmak için kullandığımız bir stratejidir. Titchner, empatiyle bireyin kendisini tedavi ettiğini ifade eder.

David Hume bu noktaya daha erken varmıştı. 1738'de, *İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme*'de şöyle der: "Başkalarının tutkuları

2 Miguel de Cervantes Saavedra, *La Mancha'lı Asilzade Don Quijote*, I. Cilt, çev. Roza Hakmen, YKY, s. 72. (ed. n.)

ve hisleriyle duygudaşlık hissettiğimizde, bu hareketler önce zihnimizde sadece fikir olarak belirir ve herhangi başka bir gerçeği nasıl algılıyorsak, bunu da başkalarına ait duygular olarak kavrarız. Yine çok açıktır ki, başkalarının duygularına dair fikirler, temsil ettikleri izlenimlere dönüşür ve arzular, onlara dair oluşturduğumuz fikirlerle uyumlu bir şekilde ortaya çıkar.” Husserl bu noktada, “başkaları”nın mutlaka kanlı canlı olmasının gerekmediğini söylerdi.

Benim kendi deneyimim Husserl’in fikirlerine uygundu. İnsan kendi özyaşamöyküsünü çeşitli şekillerde oluşturabilir: Yaşadığı yerler aracılığıyla, gördüğü ve hâlâ hatırladığı rüyalar vasıtasıyla, hiç unutulmayan kadınlar ve erkeklerle karşılaştığı anlar aracılığıyla ve sadece zamandizinsel bir anlatım yoluyla. Ben kendi hayatımı her zaman birçok kitabın sayfalarını çevirmek olarak düşünmüşümdür. Okuduklarım, hayal haritamı oluşturan kitaplar, en mahrem deneyimlerimin hemen hepsini tanımlar ve en önemli şeyler hakkında bildiğimi düşündüğüm hemen her şeyin izini bir paragrafa ya da bir satıra kadar sürebilirim.

Uzaklarda ve uzun bir zaman öncesinde kalmış olan o sayfalar bugünün deneyimlerini de kapsar. İçinde bulunduğumuz acılı günlerdeki zorunlu göçler, ısrarla umudunu kaybetmeyen göçmenler, Avrupa sahillerine vurmuş sığınmacılar hep evine dönmeye uğraşan Odysseus figüründe yansır. 1992’de Mexico’daki Guadalajara Üniversitesi’nden bir araştırmacının, yaptığı çalışma için görüştüğü göçmen işçilerden biri, ABD’ye ulaşma çabalarını şöyle anlatıyor: “Kuzey, denize benziyor. İnsan yasadışı yolculuk yapıyorsa, bir hayvan kuyruğu gibi, çöp gibi sürüklenir. Denizin çöpleri kıyıya sürüklediğini hayal ettim ve kendi kendime dedim ki, belki ben de okyanustayım, tekrar tekrar fırlatılıp atılıyorum.” İthaka’ya ulaşmak için yeni bir girişimde bulunan Odysseus’un Kalypso’yu terk ettikten sonra, yine de acınacak bir sonla karşılaşmaktan korktuğu anlarda yaşadığı deneyim budur. “Odysseus konuşurken bir dalga öyle korkunç bir öfkeyle üzerinde kırıldı ki sal tekrardan fırl fırl döndü ve Odysseus salın uzağında bir yerlere fırladı. Dümeni elinden bıraktı; fırtınanın gücü o kadar büyüktü ki yelken direğini kırdı ve hem yelken hem de seren direği denize düştü. Odysseus uzun süre su altında kalıp yüzeye

çıkmaya çabaladı çünkü Kalypso'nun verdiği giysiler onu çekmişti. Ama sonunda başını dalgaların üstüne çıkarabildi ve yüzünden akan tuzlu suları tükürdü. Ama salı gözden kaybetmedi, elinden geldiğince hızla sala doğru yüzmeye başladı ve tekrar tırmandı. Ancak, sonbahar rüzgârı devedikenlerinden uçuşan şeytanarabalarını kuru toprak üzerinde nasıl döne döne savurursa deniz de salı öyle savurdu.”

Dünya deneyimlerini –sevgi, ölüm, dostluk, kayıp, minnet, şaşkınlık, acı, korku– ve değişim içindeki kendi kimliğimi ben aynada gördüğüm gölgeler içindeki yüzümden ya da başkalarının gözlerinde gördüğüm kendi yansımadından değil, daha çok okuduğum kitaplardaki bu hayali karakterlerden öğrendim. T. S. Eliot *Çorak Ülke*'de şu mısraları yazmış:

Ve hem sabah vakti uzun adımlarla ardından gelen
Hem de akşam saatinde seni karşılamak için yükselen
Gölgenden daha farklı bir şey;
Bir avuç toprakta korkuyu göstereceğim sana.

Tam benim duygularım.

Bana “bir avuç toprakta korkuyu” gösteren ilk örnek, evleneceği adamın evine gizlice giren kızın, nişanlısının bir cinayet şebekesinin lideri olduğunu öğrendiği Grimm Kardeşler masalındaki Haydut Damat'tı. Bir varilin arkasına saklanan kız, müstakbel eşinin, yordakçılıyla birlikte, çılgınlık atan ve hıçkıran bir kızcağızı eve soktuğunu görür. “Katiller, kıza içmesi için üç bardak dolusu şarap verdiler. Bir bardak kırmızı, bir bardak beyaz, bir bardak da sarı şarap içirdiler ve kızın kalbi bunlara dayanamadı. Sonra kızın güzel elbiselerini parça parça ettiler, onu masanın üstüne yatırıp güzel bedenini parçaladılar ve üstüne tuz ettiler.” Masal tabii ki suçluların “utanç verici suçları nedeniyle” cezalandırılmasıyla biter ama benim için orada bitmedi. Robert Louis Stevenson, “uyanırken onu hiç rahatsız etmeyen ama rüya görürken korktuğu ve tiksindiği belirli bir kahverengi tonu” olduğunu ve bunu kâbuslarında tekrar tekrar gördüğünü söyler. Ben de geceler boyu, şarabın üç farklı renginin ışığının prizmadan yansır gibi ceset parçalarının üstüne yansıdığını görüp durdum.

Babam diplomat olduğundan, çocukluğum büyük ölçüde bir yerden bir yere yolculuk yaparak geçti. Uyuduğum odalar, kapının dışında söylenen sözler, çevremdeki manzara sürekli değişti. Yalnızca küçük kitaplığım aynı kaldı; yine tanıdık olmayan bir yatakta, yorganıma gömülmüş yatarken kitaplarımı açtığımda ve beklediğim sayfada yine o bildik öyküyü ve aynı çizimi görünce hissettiğim rahatlamayı hatırlıyorum. Evim, hem ellerimde tuttuğum fiziki nesnenin hem de sözcüklerin içinde, öykülerin içinde bir yerdi. *Söğütlerdeki Rüzgâr*'daki Köstebek, kocaman dünyadan küçücük evine dönüp, gözlerini çok aşına olduğu odada gezdirdiği ve her şeyin ne kadar sade ve basit olduğunu görerek bunun onun için ne kadar önemli olduğunu anladığı zaman kıskançlıkla içimin burulduğunu hatırlıyorum, çünkü o dönecek bir eve, "tamamen onun olan bir yere ve evin içindeki, onu görmekten büyük mutluluk duyan ve aynı sade karşılamayı her zaman yapacaklarından emin olduğu şeylere" sahipti.

Aşk bana sekiz yaşını bitirdiğim sıralarda, Buenos Aires'e döndüğümüz ve içinde kitaplarımı saklayabileceğim bir odam olduğunda geldi. Aşk da hemen hemen korkuyla aynı anlarda, yine Grimm Kardeşler'in masallarından biriyle, Cinderella'nın biraz daha incelikli bir çeşitlemesi olan ve sevgililerin daha en baştan birbirleri için yaratılmış olduklarını bildikleri ve birkaç sihirli engelden sonra sonsuza kadar mutlu yaşadıkları "Gerçek Sevgili" masalıyla geldi. Henüz yüzü olmayan sevgilimin mutlaka bir yerlerde beni beklediğini biliyordum. Daha sonra, ilk erotik dürtülerimi hissettiğim ergenlik çağımda, eğer duygularımı oracıkta, hemen açıklarsam, bu şekilde içimi açmamın incitici ve itici bulunacağından dehşetli korkmaya başladım. Juliet'in Romeo'ya söylediği sözler yalancılıktan naz yapmaya karşı uyarıcı olmuştu benim için: "Eğer gönlümün çok çabuk kazanılabileceğini sanıyorsan, kaşlarımı çatar, suratımı asar, sana hayır derim ki bana kur yapasın; ama böyle davranmazsan, dünyada yapmam bunu." Juliet'in öğüdünü tuttum ve karışık sonuçlar aldım.

Sonunda, ilk kez gerçekten âşık olup şaşkınlık, doyum ve zafer gibi karışık duygularımı anlamaya çalıştığımda gördüm ki, Rudyard Kipling'in *Kim* romanında, *chela'sı* hakkında Lama'nın hissettiklerini ifade eden son satır benim için durumu açıklığa kavuşturuyor:

“Ellerini kucacağında kavuşturarak, kendisi ve sevdiği için kurtuluşu bulmuş birinin yapabileceği gibi gülümsedi.” Sözcüklere tartışmasız, körlemesine bağlılığımın yankısını da Marguerite Yourcenar’ın Doğu masalı “Wang Fo Nasıl Kurtarıldı”da efendisiyle konuşan kafası vurulmuş mürit Ling’in konuşmasında buldum. Wang Fo, müridinin hayaletini karşısında görünce ona “Sen öldün sanmıştım” der. Ling ise şöyle cevap verir: “Siz yaşarken nasıl ölebilirdim?” Gerçekten de, nasıl?

Kör Baykuş’ta Sâdık Hidâyet “hayatımız süresince ölümün parmağının bizi işaret ettiği” konusunda kesin konuşur. *Kör Baykuş* ve diğer öyküler sayesinde, bir kez o noktaya ulaştığımda o parmağımı doğrultmuş varlık konusunda bana yardımcı olacak bir cep rehberim var. Öncelikle, biliyorum ki bir eylem olacak o, bir isim değil. André Malraux’nun *La voie royale* adlı romanındaki anlatıcı, acılar içindeki arkadaşına ölümden söz ettiğinde, adam hiddetle tepki verir: “Ölüm... yoktur... Yalnızca... ölmekte olan... ben... varım.” Ve Tolstoy’un İvan İlyiç’i, sona gelmiş olma duygusunun neye benzeyebileceğini benim adıma şöyle anlatıyor: “Onun başına gelenler, bazen insanın trende ileri doğru giderken geri geri gittiğini zannettiği ve gerçekten gittiği yönü aniden fark ettiği zaman hissettiklerine benziyordu.” Tam olarak neyi kastettiğini biliyorum sanırım. Yine de, eğer ölümümü seçebilseydim, Proust’un destansı romanındaki yazar Bergotte’un ölümünü seçerdim: “Bergotte gömüldü, ama cenaze gecesi, ışıklı vitrinlere üçer üçer dizilmiş kitapları kanatlarını açmış melekler gibi nöbet tuttular; artık aramızda olmayan Bergotte’un dirilişini simgeliyorlardı sanki.”³

Kara Orman’a geldiklerinde, kararsızlık anlarında, keder anlarında, kuşku anlarında, Korkuluk’un Dorothy’ye verdiği öğüt, sağlam sağduyusu nedeniyle bana her zaman yardımcı olur: “Eğer bu yol ormanın içine giriyorsa, çıkışı da olması gerekir ve Zümrüt Şehir yolun öteki ucunda olduğuna göre, biz de yol bizi nereye götürüyorsa oraya gitmeliyiz” der Korkuluk. Gerçekten deyledir. Ve yol arkadaşlarımız Korkuluk kadar yüreklendirici değilse, Juan Rulfo’nun öyküsü “Köpeklerin Havladığını Duymuyor musun?”daki, uzaktaki köyün doktoruna götürmek için yaralı

3 Marcel Proust, *Mahpus*, çev. Roza Hakmen, YKY, s. 181. (ed. n.)

oğlu Ignacio'yu sırtında taşıyan yaşlı babayı düşünürüm. Ignacio, duymadığı halde, sırf babasını cesaretlendirmek için köy köpeklerinin havladığını söylemesi gerektiğini anlamaz. Köye nihayet vardıklarında “Demek köpekleri duymadın Ignacio?” der babası ona öykünün sonunda. “Benim köpekleri dinlememe bile yardım etmedin.”

Dostluk, ortaklık, sevgiyle gösterilen özen, henüz orada olmayan, hatta belki hiçbir zaman olmayacak bir şeyi bile dinlemeye yardımcı olmayı gerektirir. Virginia Woolf, *Deniz Feneri*'nin başında, bu umudun boşa çıkmasını anlatır: Mrs. Ramsay altı yaşındaki oğlu James'e deniz fenerine doğru bir gezintiye çıkma sözü verdiğinde, “eğer hava güzel olursa” der. “Ama güzel olmayacak” der babası, oturma odasının penceresinin önünde durup. Virginia Woolf düşüncesini şöyle dile getirir: “Elinin altında bir balta, demir çubuk ya da babasının göğsünde delik açıp onu hemen oracıkta öldürebilecek herhangi bir silah olsaydı, James hemen kapardı.” Nesnel, ataerkil dünyaya karşı ben de çoğu zaman James'in duyduğu intikamcı hislere kapılıp ondan öc almak isterim, Kral Lear'a “neler yapacağımı daha bilmiyorum ama öyle şeyler yaparım ki dünyaya dehşet saçar” dedirten şeyler yapmak isterim.

Hayali dostlarım bana yalnız aşk, ölüm ve intikamda yardımcı olup akıl veriyor değiller. Yazarken de sık sık yardımlarını esirgemiyorlar. İlham gelmesede oturup yazı yazmak konusunda bana en iyi öğüdü Dorothy L. Sayers'ın *Gaudy Night* adlı romanındaki polisiye roman yazarı Harriet Vane vermiştir. Bir önceki romanda, aristokrat dedektif Lord Peter Wimsey, Vane'i idamdan kurtarmıştır ve şimdi onunla evlenmek istemektedir, ama Harriet hayatını borçlu olduğu biriyle dengeli bir ilişkiye nasıl girebilecektir? *Gaudy Night*'ta Harriet yeğeni hakkındaki çok hassas bir konuda Wimsey'ye bir mektup yazmaya çalışmaktadır ama istediği ifade tarzını yakalayamaz. Tekrar tekrar yazıp başaramayınca kendi kendine der ki: “Bana neler oluyor? Belirli bir konuda dümdüz bir dille neden yazı yazamıyorum?” Sonra oturur ve mektubu yazar. Bu sert uyarı pek çok kere işimi yapıp bitirmekte bana yardımcı oldu.

Alice Harikalar Diyarında'da Kral'ın Beyaz Tavşan'a verdiği “Baştan başla, sonuna gelinceye kadar devam et, sonra dur” öğüdü gibi ya da *Küçük Kadınlar*'da Jo'nun kendini odasına kapatıp, üzerine

“çiziktirme elbisesi”ni giyip kendi ifadesiyle “bir girdaba kapılıp” yüreğini ve ruhunu ortaya koyarak “yazısı bitinceye kadar hiç huzura kavuşamayacakmışçasına” yazıp durması gibi mükemmel tavsiyeler ara sıra karşımıza çıksa da bunları tutmayı başaramadığımı görürüm. Ben bu kadar yaratıcı enerjiyi sürekli taze tutamıyorum.

İnanmış şeyler arasında çok temel bir yeri olan, doğrunun doğrusu olan ve zaman geçtikçe daha da doğrulanan şey, Kipling’in “Allah’ın Gözü” adlı öyküsünde başrahibin dini aydınlanma sahneleri çizen ressama söylediği sözlerdir: “Ruhun çektiği acılara karşı, Tanrı’nın mağfireti dışında tek bir ilaç vardır; bu da insanın sahip olduğu zanaat, bilgi ya da zihninin diğer faydalı hareketleridir.” Hayali dostlarım, bana bu şekilde yardımcı olacak faydalı hareketleri başarmam için yardımcı oluyor.

Özyaşamöyküleri arasında en zorlularından olan *Father and Son*’da Edmund Gosse, kurmaca eserlerin kendi anne babasının katı Kalvinci evine sokulmadığını anlatıyor. “Çocukluğumun ilk dönemlerinde hiç kimse bana o etkileyici giriş cümlesiyle, ‘Bir varmış, bir yokmuş’la yaklaşmadı! Bana misyonerler anlatıldı ama korsanlar hiç anlatılmadı. Sinekkuşu tanıdık bir varlıktı ama perilerden söz edildiğini hiç duymadım. Devleri Öldüren Jack, Rumpelstiltskin ve Robin Hood tanıdık değildi ve kurdun ne olduğunu bildiğim halde Kırmızı Başlıklı Kız’ın adını bile duymamıştım. ‘Hayatımın amacı’ olarak neyi belirlediklerini düşünecek olursak, annemin ve babamın, gerçeklere bakışımında hayali olana yer vermeyerek hata yaptıklarını pekâlâ söyleyebiliriz. Doğruyu söylememi isterlerdi; beni olgucu ve kuşkucu yetiştirmeyi amaçladılar. Eğer beni doğaüstünün yumuşak kıvrımlarıyla sarsalardı, zihnim, geleneklerini daha uzun süre sorgusuz sualsiz izlemekten memnuniyet duyardı.”

Benim kuşağımın çok gerilerde kalmış, doğaüstü hayallerin yumuşak kıvrımları arasındaki çocukluğunda, oyun arkadaşlarımız Pippi Uzunçorap ve Pinokyo, Korsan Sandokan ve Büyücü Mandrake’ydi; bugünün çocuklarının oyun arkadaşları ise herhalde Harry Potter ve arkadaşları ile Maurice Sendak’ın *Vahşi Şeyler Ülkesinde* kitabındaki “şeyler”dir. Bütün bu efsanevi yaratıklar bize o kadar sadıktırlar ki zayıflıklarımızdan ve başarısızlıklarımızdan etkilenmezler. Bacaklarımızın kütüphanemin en alt raflarına eğilmeme artık pek izin vermediği şu son zamanlarda Mandrake salaklardan

intikam almam için beni zorlarken, Pippi büyük bir sabırla bana tekrar tekrar gelenekleri hiç takmamamı ve kendi burnumun dikine gitmemi söylüyor, Pinokyo ise mavi perinin bütün söylediklerinin aksine, mutlu olmak için dürüst ve iyi olmanın neden yeterli olmadığını sorup duruyor. Bense, çok uzak ve çok eski günlerdeki gibi, doğru cevabı bulamıyorum.